

Відгук

офіційного опонента на дисертаційне дослідження **Ольги Зіновіївни Зінченко «Домашній протокол 1717-1767 р.р. генерального підскарб'я Якова Марковича в контексті українського щоденникарства XVIII ст.»**

на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література.

У давньому національному письменстві (ритм дослідження якого дещо знизився в останні роки) не простудійованих і неузагальнених у всеукраїнських рамцях творів, літературних подій, імен, жанрів ще не мало. До таких належить і тема нашого щоденникарства XVI – XVIII сторіч. Тому вибір дисертанткою для дослідження «Домашнього протоколу 1717-1767 років Якова Марковича» - старшого є актуальним і певною мірою, здається, передбачуваним, бо твір вражає своєю епічною монументальністю, просвітницькою спрямованістю, українсько-козацькою підприємливістю, світоглядним обширом і християнським гуманізмом, родинною цнотливістю автора, котрі контрастно опонують протилежним цінностям московських імперіалістів-завойовників, опукло відображених у пам'ятці.

Авторка дисертації сповна відчула принади дослідницької праці, тому на належному фаховому рівні підійшла до студіювання історико-теоретичних особливостей жанру щоденника та його видів, опираючись на праці вітчизняних і зарубіжних учених, надавши перевагу висновкам дослідників літературного процесу XIX – XX сторіч, історіографам. Такий підхід визначив тематику дисертації, її мету, предмет дослідження, наукову новизну, практичне значення, структуру.

Зосередженість О.З. Зінченко на історико-літературних, текстологічних, історичних питаннях дещо затінила роль стилістично-поетикальних вимог давніх поетик і риторик до літописних творів, різновидом яких є щоденник, напрацювань з цих питань наших медієвістів XIX-XXI сторіч.

Перший розділ дисертації «**Специфіка жанру діаріуша в давній українській літературі**», що складається з трьох підрозділів, присвячений обґрунтуванню жанрових ознак щоденниково-мемуарних пам'яток, етапам і принципам їх розвитку, вирішального впливу гуманістично-відродженнєвих тенденцій на тематику, проблематику та ідейність творів, komponування образу автора-оповідача. Серед низки розглянутих літературних пам'яток XVII – XVIII сторіч як попередниць Марковичевого щоденника явно бракує найбільш наближених до його твору «Хронік» Станіслава Оріховського і мемуару львівського братського діяча, торговця Петра Кунацака, автора родинної хронічки 1663-1696 років.

Підкреслюючи, що в діаріях (щоденниках, мемуарах) основна увага автора зосереджена на змісті твору, а не його формі, дослідниця переконує, що ці пам'ятки є «фактографічною прозою», в якій художність, згідно вимог стилістичних літописних канонів, в описі миттєвостей життя, переданих образами-подіями, образами-речами, образами-поняттями, образами-фактами, що допомагають реципієнтові відтворити описане, зафіксоване згідно власної ерудиції.

Реставрований дисертанткою літературно-історичний портрет щоденникаря зображує Я. Марковича-старшого як типового козацького старшину-просвітника, наділеного талантом літописця, ерудита, знавця низки чужих мов, бібліофіла, літературного перекладача, народного цілителя, різнобічного господарника, філантропа. Варто додати до цих якостей і таку, притаманну козацькій старшині, котра брала участь у завойовницьких походах московитів на Закавказзя в Середню Азію, як работорівля, що дослідниця не аналізує.

Цей штрих до портрета щоденникаря увиразнює основну причину ліквідації Козацької держави Єкатериною II, апробованою зреченням від гетьманства Кирила Розумовського у 1764 році. Проти такої катастрофи ще у 1728 р. у драмі «Милість Божа» попереджав Інокентій Нерунович вустами головного героя твору гетьмана Б.Хмельницького.

Другий розділ «Домашній протокол» Якова Марковича як опис повсякденності XVIII ст.», що складається з чотирьох підрозділів, обґрунтовує естетизацію письменником буденних справ як тематики і літописно-мемуарної літератури, котра до середини – другої половини XVI ст. в національному письменстві уникала її, зосереджуючись на епічно-героїчній, державотворчій, релігійно-конфесійній, становій. Звідси й класицистично-барокове, просвітницьке спрямування пам'яток.

Відтворюючи ретельне ведення різноманітних господарських справ Я. Марковичем, його новаторські пошуки в їх удосконаленні, раціоналізації, у щирій прив'язаності до національних побуту, традицій, звичаїв, культури; допомоги важко хворим людям долати недуги в добродійній лікарні, через аптеки, засновані ним, у поширенні знань лікування травмами, в поширенні освіти, бібліотечно-книгарняної забезпеченості. Все це унаочнює щоденникаря як людину не байдужу до суспільних потреб.

Підтримуючи дружні зв'язки з національними просвітниками Теофаном Прокоповичем, Миколою Ханенком, Стефаном Лукомським, Петром Апостолом, Федором Туманським, Я. Маркович, як стверджує дисертантка, розкрив свої ґрунтовні знання з філософії, богослів'я, медицини, історії, талант віршописця, перекладача, мораліста в повчаннях для рідних. Християнська позаконфесійність дала йому змогу глибше сприймати й розуміти віровчення, підкреслити любов до козацтва, України, засвоювану з літописів.

О. Зінченко варто було глибше окреслити просвітництво Я. Марковича-старшого відбите в його щоденникових мікроповіданнях, що проявилось не лише на тематично-проблематичному рівні, стилістичному спрямуванні щоденника, але й на збагаченні щоденникарських традицій в Україні просвітницькими жанрами листа, похідних нотаток, уривків з прочитаних різнотематичних книжок. Дещо згладжено в дисертації викривальні акценти письменника в зображенні жорстокостей московських офіцерів над їхніми рядовими солдатами, їхніх окупаційних генералів Мініха, Рум'янцева,

Вейсбаха до України, українців, яка передавалася нижнім офіцерським чином, солдатам, що копіювали прийоми командирів.

Звертаючи увагу на стильову емоційну нейтральність у зображенні несправедливостей московитів у походах Гилянському, Дербентському, Кримському до місцевих людей, до українців, автор, як каже дослідниця, «відтворює» «точно», «детально, що надає цим записам особливої ваги», але нейтрально. Згідно вимог поетики до літописців, авторів історичних белетризованих праць, вони, власне, так і повинні писати, щоб не викликати підозру в читача в необ'єктивності оповіді.

У третьому розділі **«Текстологічні особливості «Домашнього протоколу Якова Марковича»** авторка здійснила вагому дослідницьку працю у вивченні, систематизації, коментуванні мовного рівня пам'ятки, стану рукописних 10 книжок щоденника, їхніх копій, змісту кожної та співвідношення із друкованими редакціями О. Марковичам, О. Лазаревського, В. Модзалевського.

Вагоме визначення дослідницею гомодієгетичної нарації в пам'ятці, котра увиразнює стильові особливості Я. Марковича-старшого, жанр його твору як щоденника, котрий засвідчує духовний розвиток оповідача через самопізнання. Олітературнення документального жанру письменник здійснює, як завважила дисертантка, увагою до кліматичних щоденних станів, колористики описуваного, потягу до краси, гри на музичних інструментах, читанню та коментуванню прочитаних козацьких літописів, зарубіжної літератури. Ці навички підкреслюють в образі щоденникаря типову бароково-просвітницьку постать у вчинках і житті якого переплелася високе з грішним, гуманістично-християнське з накопичництвом, характерним козацькій старшині, для якої млини, кінні заводи й шинкарювання подеколи були важливішими за рицарські обов'язки й чесноти.

Варто було дисертанці поглибленіше проаналізувати образ Якова Марковича, тематику перекладених ним віршів, повчань родині, дещо

скоротивши цитатний матеріал. Це допомогло би глибше сприйняти «дипломатичний» стиль у зображенні колонізаторського пресу з боку московитів на Україну та українців, опукліше визначити ставлення автора щоденника до описуваних подій, непорозумінь і протистоянь, бо Я. Маркович у змісті твору зосереджує немало ключових слів, понять, котрі увиразнюють його тривогу за долю козацтва, Батьківщини.

Щоб окреслити особливості змісту аналізованої пам'ятки, О. Зінченко потрібно було проаналізувати образи ворогів і руйнівників України, московських генералів Мініха, Рум'янцева, Вейсбаха, загарбницьких походів, очолених ними, в яких брали участь козацькі війська, цивільні погоничі худоби, їздові, грабунків, канальних робіт українських воїнів у Московії, звідки мало хто повертався додому, як обдуманих і зумисних нищень українського чоловічого люду.

Вагома праця дослідниці – перший крок у вивченні та аналізі цієї пам'ятки та щоденника XVIII ст., його історії в національному давньому писменстві, їх суголосності з новаторськими пошуками оновлення традиційної тематики книжної літератури побутовими в інтермедіях, поетичному доробку мандрівних дяків, Данила Братковського, Климентія Зіновієва.

Дисертантці О.З.Зінченко варто було більш ретельніше вчитати написане, щоб виправити окремі стилістичні похибки, детальніше описати рукописні копії щоденника.

Не дивлячись на висловлені зауваження, побажання, дисертаційна праця О.З. Зінченко новаторська, самостійна, є внеском у національну літературну медієвістику, вагомим орієнтиром для наступних дослідників жанру щоденника в національній літературі XVI – XVIII ст.

Автореферат дисертації, надруковані статті, виступи на конференціях відповідають темі кандидатського дослідження.

ст.» О.З. Зінченко заслугоує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01. – українська література.

Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. за №567, зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ №656 від 19.08.2015 р.

**Доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української і зарубіжної
літератури та методики навчання ім. М. Максимовича
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди»**

М. П. Корпанюк.

Засвідчує
Мач. В.О.

Анастасія М. Панашик

Авторка дисертації «Домашній протокол» 1717-1767 р. генерального підскарб'я Якова Марковича в контексті українського щоденникарства XVIII ст.» О.З. Зінченко заслугоує на присвоєння їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.01. – українська література.

Дисертація відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. за №567, зі змінами, внесеними згідно з постановою КМ №656 від 19.08.2015 р.

**Доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри української і зарубіжної
літератури та методики навчання ім. М. Максимовича
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди»**

М. П. Корпанюк.